

66/46 Ahkâf Suresi

1. “Hâ, Mîm” mukattaa harfleridir. Anlamı için bkz.

www.fcr.com.tr/kuranaydinligi/hurufumukattaa

2. Bu ayette, müşriklerin Allah’tan başka dua ettikleri varlıklar cansız nesnelere değil de canlı ve akıllı kişiler olarak nitelendirilmektedir. Bunun nedeni müşriklerin Allah’a dua ederken kullandıkları araçların insan, cin ve melek gibi şahsiyet sahibi varlıklar olmasıdır. Çağrılarının cevap verememeleri ise ilahlaştırılan şahsiyetlerin ölmüş olmaları veya gaybî varlıklar olmaları nedeniyle kendilerinin Allah’a ortak kabul edilmelerinden haberdar olmamaları vs. olabilir. Ayrıca 35/Fatır 14. ayette dile getirildiği gibi söz konusu şahsiyetlerin Allah’a ortak sayılmaktan hoşnut olmamaları da ayetin devamında yer almaktadır (Zemahşerî, *Keşşaf*; Sa’lebî, *el-Keşf*; Sealibî, *el-Cevahir*).

3. Ayetlerdeki “gördünüz mü” anlamındaki “eraeytüm, eraeyte” gibi sorularda kelime gözün görmesi anlamında değildir. “Biliyor musunuz, anlıyor musunuz, haberiniz var mı” anlamlarındadır (Buharî, Tefsir 46).

4. İsrailoğullarından şahidlik yapanın kim olduğu konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Medine’de Müslüman olan Abdullah bin Selam’ın kastedildiğini ileri süren görüş zaman farkından dolayı reddedilmiştir. Bazıları da Kitap ehlinde birine ve Tevrat’tan delil getirerek iman etmesine gönderme yapıldığını söylemişlerdir. Âlimlerin çoğu Hz. Musa’nın kastedildiğini söylemişlerdir ki ayetin açık ifadeleri bu görüşü desteklemektedir (Maverdî, *en-Nüket*). Tevrat’ta bu düşünceleri destekleyen ifadeler mevcuttur (Tesniye, 18/15-18).

5. Efsane diye çevirdiğimiz “ifk” kelimesi uydurma ve iftira anlamına gelmektedir. Bu kelime eski anlamına gelen “kadim” kelimesiyle birlikte kullanıldığında gerçeğe aykırı olarak üretilmiş efsaneleri, destansı hikâyeleri (mitleri) çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı Zemahşerî, bu deyim, 17. ayette geçen “Esatîru’l-Evvelin” (efsane/mitoloji) deyimine eş anlamlı olduğuna işaret etmektedir (*Keşşaf*).

6. “Eski çağların efsaneleri” diye çevirdiğimiz “Esatîru’l-Evvelin” deyiminin açıklaması için bkz. 11. ayet.

7. 15-18. ayetlerde anlatılan bu konu, Kur’an’ı kabul eden ve etmeyenlerin oluşturduğu ailelerdeki kırılmaları izah eden çözüm önerileridir. Bu yönüyle 31/Lokman 12-19. ayetlerde anlatılan konuyla ciddi bir paralellik arz etmektedir. Ancak, orada müşrik ebeveynin mümin çocuğuyla ilişkisi üzerinde durulurken, burada ağırlıklı olarak, mümin ebeveynin müşrik çocuğuyla ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Her iki durumda da anne babaya itaat emredilirken mümin bir evladın, ebeveyni müşrik de olsa saygıda kusur etmemesi emredilmekte, buna karşılık müşrik bir evladın ebeveynine karşı takındığı saygısız tutum kınanmaktadır. Bu iki pasajın birlikte ele alınması, günümüz müminleri için önemli bir örnek oluşturmaktadır. 18. ayetin Ebu Bekir’in oğlu Abdurrahman hakkında indiği yönünde Mervan bin Hakem’in iddiası tamamen iftiradır. Bunun yalan olduğunu Hz. Aişe yüzüne karşı haykırmıştır (Buharî, Tefsir 46/271; geniş bilgi için bkz. Zerkeşî, *Hz. Aişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, s. 124-126). Ayrıca 18. ayette dile getirilen geçmiş cin ve insanların örneği alttaki iki paragrafta ayrıntılı olarak ele

alınmakta; 21-26. ayetlerden oluşan paragrafta Âd kavmi örnek verilirken, 27-35. ayetlerin yer aldığı paragrafta cinlerin tartışması örnek olarak anlatılmaktadır. Her iki örnekte de insanların varsaydığı yardımcı ilahların anlamsızlığı ortaya konmaktadır. Çünkü surenin ana teması, bu saçma düşüncelerle onları reddeden Kur'an'ın gerçekliği arasındaki tartışmadır. Bu tartışma birinci paragrafta özetlenmektedir.

8. Nimetleri amaçsızca tüketip şükürünü eda etmemek, boşuna harcama olarak değerlendirilmektedir (Mukatil, *et-Tefsir*; Zemahşerî, *Keşşaf*).

9. "Ahkaf" kelimesi, genelde kum tepeleri arasında oturan şeklinde yorumlanmıştır. Fakat tefsirciler söz konusu kavmin yaşadığı yer konusunda öyle çeşitli tahminlerde bulunmuşlar ki Şam ile Yemen arasındaki çoğu beldenin adı sayılmaktadır (Taberî, *Camiu'l-Beyan*; Maverdî, *en-Nüket*). Fakat bu kavmin 26. ayette sayılan imkânları kum tepeleri arasında oturdukları yorumuna müsait gözükmemektedir. Dolayısıyla kum yığınları altında kalarak helâk olduklarına bir işaret olabilir. Zira Âd kavminin fırtınayla helâk olduğu bilinmektedir (24-25. ayetler; ayrıca bkz. 7/A'raf 74).

10. Mevdudî'nin verdiği bilgilere göre bu sure Taif dönüşünden sonra inmiştir ve o dönemdeki olayları anlatmaktadır (*Tefhim*). Bazı kıssalar üzerinden o döneme özgü ince mesajlar verilmektedir. Bu ayetler Hz. Peygamber'i öylesine derinden etkilemiştir ki yağmur bulutları görüldüğünde herkes sevinirken onun rengi solarmış. Hz. Aişe bunun sebebini sorduğunda bu ayeti okumuştur (Buharî, *Tefsir* 46/272).

11. Cahiliye Araplarının Allah'a yakınlaşma aracı kabul ettiği şefaathçi yardımcı ilahların (39/Zümer 3) isimleri ve resimleri o topluma özgü olsa bile onlara biçilen rol, o dönemle ve toplumla sınırlı bir durum değildi. Tarih boyu üretilen çok tanrılılık, Yüce yaratıcıya yakınlaşmanın araçları olarak gerçek dışı uyduruk üretimlerdi (12/Yusuf 40; İzutsu, *age*, 35-39). Kur'an ilk muhataplarının durumuna geçmişte helak olmuş toplumları bu ortak payda nedeniyle örnek vermekte ve edindikleri ilahların kendilerine yardım veya şefaath edemediklerinin altını çizmektedir.

12. Bahsedilen cinlerin kimlikleri konusunda ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Nusaybin, Ninova, Musul veya Necran'dan oldukları söylenmektedir. Sayıları konusunda da çok farklı rakamlar dile getirilmektedir (Maverdî, *en-Nüket*). Fakat bu görüşler, herhangi bir delile dayanmayan halk hikâyelerine benzemektedir. İbn Mesud'a atfedilen görüşe göre Allah (cc) Hz. Peygamber'e, cinlere Kur'an okumasını emretmiştir. Hz. Muhammed'i cinlerin de peygamberi kabul eden yaklaşımların dayandığı görüşlerden bir tanesi budur. Fakat bu görüş müşriklerin Hz. Peygamber'in cinlenmiş olduğu yönündeki iddialarını desteklemek anlamına gelebilecek bir risk barındırmaktadır. Aslına bakılırsa cinleri Allah'ın oğulları kabul eden ve onların gökten vahiy getirdiğine inanan müşrikler Hz. Peygamber'e Kur'an'ı cinlerin getirdiğini iddia ediyorlardı. Buna cevap olarak Yüce Allah, Kur'an'ı cinlerin getirmediğini, aksine cinlerin Hz. Muhammed'den Kur'an dinlediğini dile getirmektedir. Oysa Said b. Cübeyr'in Kur'an'ın farklı surelerdeki ifadelerine atfen ortaya koyduğu görüşe göre Hz. Peygamber, cinlere Kur'an okumamış ve onları görmemiştir. Aksine Hz. Peygamber, namazda Kur'an okurken cinlerin gelip ondan Kur'an dinlediğini Allah kendisine haber vermektedir (Mukatil, *et-Tefsir*; Zemahşerî, *Keşşaf*).

13. Hasan-ı Basrî'ye göre söz konusu cinler Yahudi idiler, İbn Abbas'a göre ise Hz. İsa'yı duymamışlardı. Bundan dolayı Tevrat'tan bahsettiği halde İncil'den bahsetmemiştir (Razî, *Mefatihü'l-Gayb*). Fakat burada Tevrat'ın zikredilip İncil'in söylenmemesinde

başka bir maksat gözetilmiş olabilir. Örneğin, Kur'an'dan önce Tevrat'ın geldiğini örnek veren 12. ayette sözü uzatmamak için İncil veya başka bir kitabı zikretme gereği

14. "Ulü'l-azmi min er-rusül" ifadesi, (azim sahibi peygamberler) demektir. "Min" edatını teb'iz (bâzısı) anlamında değerlendirenler, bu vasfı sadece önemli gördükleri sınırlı sayıda peygambere hasretmişlerdir. Verilen örneklere bakılırsa çok da tutarlı gözükmemektedir. Çünkü ayette peygamberlerin sıfatı olarak sadece azim değil, sabır da zikredilmektedir. Çünkü azimsiz ve sabırsız peygamber düşünülemez. Dolayısıyla peygamberleri azimli ve azimsiz diye ikiye ayıran, dahası azimliler sınıfına bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadar peygamber ismi yazanların "ulü'l-azm" tasnifi tutarlı görünmemektedir. Bu nedenle "min" edatını açıklama (beyaniye) formunda kabul ederek bu ifadenin bütün peygamberlerin ortak vasfını ifade ettiği görüşünde olan İbn Zeyd'in görüşü daha tutarlı görünmektedir (Maverdî, *en-Nüket*; İzz b. Abdisselam, *et-Tefsir*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Sealibî, *el-Cevahir*; Sa'lebî, *el-Keşf*). Ayrıca ayet Hz. Peygamber'i sabretmeye çağırdığı halde sureyi Taif dönüşüne tarihleyenler, Taif'ten dönerken Cebrail'in Mekke'yi helak etmeyi teklif ettiğini, Hz. Peygamber'in ise karşı çıktığını anlatabilmektedirler. Oysa Kur'an, bunun tam tersini söylemektedir (6/En'am, 57, 58; Azimli, age, s. 190-192).